

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZÖNSÉGE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, XIV., ÁLLATKERT
TELEFON : 220-400

SZERKESZTI:
NADLER HERBERT

A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NÖVENYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
ELŐFIZETÉSI DIJ:
EGY ÉVRE 8 PENGŐ
FÉLÉVRE 4 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 70 FILLÉR

XXXVII. ÉVFOLYAM

10. SZÁM

1941. OKTÓBER

PÁPASZEMES-PINGVINEK A BERLINI ÁLLATKERTBEN.

TARTALOM:

Schveitzer József dr.: Madárélet kertemben.

Eugen Eisenmann: Fekete emberek, fehér hegyek.

Szilády Zoltán dr.: Sajó Károly emlékezete.

Láposi Jenő: Amikor a darutoll dísz tárgy volt.

Rövid közlemények.

Állatkerti hírek.

MADÁRÉLET KERTEMBEN.

Írta: Schweitzer József dr.

Elmúlt a nyár. Őszre fordult az idő. A gólyák és a fecskék már régen délibb tájakra költöztek. Elnémult a sárgarigó »tü-tü-lüo-liu« fuvolázása is. A szomszédos ház tűzfala mellett a jegenyenyárfasor levelei üdezőld színüket lassanként sárgára változtatják. A muskátli égőcinóbervörös virágai azonban a gyepszőnyegen még pompásan festenek. A fenyők sötétzöld színe nagyszerűen érvényesíti a barbarózsák színpompáját és a nyenyúl-hozzám (*Impatiens*) dús virágainak is megfelelő háttér a bércse (*Clematis*) sűrű lombja.

Míntha a természet, mielőtt a hosszú téli pihenőre tér, szingazdag ruháját a késő őszi napsütésben egy-két hétre megegyszer megmutatná, a minden növényi életet megdermesztő hideg beköszöntése előtt utoljára lángolnak fel a legváltozatosabb színekben és színárnyalatokban a különböző fák, bokrok, cserjék, hogy azután lombjukat hullatva, téli álomba merüljenek.

És mialatt a természetnek ezt a szép, de az elmúlás gondolatát keltő évszakát látva, bizonyos mélabús érzelmek töltenek el, figyelmünket élénk, pajkos lények megjelenése köti le. A kóbor cinkék társasága izeg-uzogva, pernyi szünet nélkül ugrándoz és röpköd bokorról-bokorra, ágról-ágra és élénkíti meg kertünket. Leginkább a szén- és a kékcinkék szárnyas hada ez, de akad közöttük itt-ott csuszka, fakúsz, sőt néha egy-egy tarkaharkály is, ezek a cinkékkel együtt egyik vidékről a másikra, kertből-kertbe járnak.

Amint az idő hidegebbre fordul, megjelennek luzamosabb időre lakásunk közelében a hasznos énekesmadarak is, közöttük legtöbbször a cinege. Állandó téli vendégeim méltó fogadására már jó előre mindent elkészítettem. Megfelelő fészekodukat tettem ki és a megszabott méretek szerint készült különféle etetőket a gyakrabban járt utaktól lehetőleg távolabb, mégis könnyen megfigyelhető helyen, úgy helyeztem el, hogy kedves kis barátainak evésükben nyugalomuk legyen és egyúttal láthassam őket, ügyes mozdulataiknak, pajzán játékuknak bármikor szemtanuja lehessenek. Ám céлом nemcsak a gyönyörködés volt, hanem az a kívánság is, hogy a kis madarak kertemben végleg letelepedjenek, fészkeljenek és a káros rovar-sereg pusztításában segítőtársaim legyenek. Ezért minden jóval, ami csak egy kicsi madárszívet megörvendeztethet, kedveskedtem nekik.

Ilymódon sikerült sok madarat — legalább télire — kertembe és udvaromra szoktatni. És milyen nagy öröme volt forrásai ezek a szeretetreméltó kis teremtések! Hány kellemes órát szereztek nekem, amikor a fűtött szoba ablakából figyeltem sürgés-forgásukat az etető körül. Milyen biztosan fogódnak meg a cinegék a kifüggesztett féldiókon és csipegetnek mohón legkedvesebb eledelükből. A leggyakorlottabb tornászt is megszegyénítő mekkora ügyességgel, testhez simuló szárnyalással siklanak fel a verébmentes süveges- és ablakos-etetőbe. A hótakaró alatt szunnyadó természet látszólagos életelenségével merőben éles ellentétben van a virgonges szárnyas had sürgölődése.

A ház tájékától távolabb, a kertben a téli csendben, a kopasz fák között jobban eljut fülünkhöz a legkisebb nesz is, inkább vesszük észre a mozgó madarat is. A mandulafa vastag ágán csavarvonalban kúszik fel a fakúszó (*Certhia familiaris*) és hallatja »fiiszt-fiiszt« füttyét. Egy másik fán pedig fejfelé keresgél a csuszka (*Sitta*

europaea). Majd rászáll a madarak téli etetése céljából természet napraforgóra s amikor két-három magot csőrébe vett, az öreg diófa ágán telepedik le. Távolabbról »ki-ki-ki« hangot és utána kopácsolást hallunk. Mindez a kőrtéfán szorgoskodó kis-fakopáncs (*Dryobates minor*) műve. A kert sarkában a sűrű mogyoró-, bodza- és benge- (*Rhamnus*) bokrok között nagyobb fekete madarat látunk. Éleség után kutat, amint azonban észrevesz bennünket, »tix-tix-tix« éles hangjával menekül és egyben figyelmezteti társait a veszedelemre. Feketerigó (*Turdus merula*) ez a madár.

Vigyáztam ám, hogy otthonosak legyenek a kertben, odaszokjanak és megelevenítsék az egyhangú téli tájat. Az etetőket teletömtem madáreleséggel, hogy legyen bennük a nagy hó, a fagy s a zuzmara idején, amikor arra a legnagyobb szükség van. Amikor az időjárás megengedte, itatókról is gondoskodtam. Nem is volt hiány semmiben és egész télen igen nagy örömmre a hat etetőnek mindig voltak látogatói.

Közben lassanként a tél is elmúlt eskíváncsian vártam, vajjon madaraim közül hány fog nyáron is nálam tanyázni. Eleinte bizony a sokból csak egy széncinke-pár (*Parus maior*) maradt meg. Szárnyas barátaimat azonban mégsem etettem hiába, mert a gyümölcsfákat olyan alaposan megtisztogatták, hogy szorgos kutatásom elle-

A szürke-légykapó (*Muscicapa grisola*) fészke a lúcfenyőörvön, a fényképezés céljából félrehajlított ágak között.
Fischer Aladár felvétele.

nére csak egy-két hernyófészket sikerült találnom. Tudták a kis madarak, mivel tartoznak a jó ellátásért.

A cinkepár minden mozdulatát szeretettel és érdeklődéssel kísértem. Már április elején elkészült az odu alját kitöltő finom mohából és fűszálakból rakott és tollakkal kibélelt fészek. Nemsokára pedig a fészek alját fehér alapon gyengén rozsdavörös foltokkal tarkázott tizenkét tojás töltötte meg. Két hét multán a fiókák kikeltek. Boldogság, de egyúttal gond is a szülőknek. A tizenkét éhes szájat tömni kell és az öregek e nehéz feladatuknak derekasan és buzgóan meg is feleltek. Mégsem feledkeztek meg sem ekkor, sem pedig a költés ideje alatt — különösen a reggeli és déli órákban — arról, hogy kedvelt eledelük, a dió, az etetőkön függ. Ezt megkapták, mert a diófa termése az ő tulajdonuk volt s amíg a készlet tartott, joguk volt hozzá.

Alig hagyta el az első nemzedék a fészket, a szülők júniusban ismét költöttek. Ekkor azonban szokatlanul sok — tizen-nyolc! — tojásuk volt. Ez olyan nagy szám, amilyent a szakirodalomban nem találtam. Kiváncsian figyeltem a sok tojás sorsát. Vajjon kibújik-e mindegyikből a fióka és megfér-e mind az aránylag szűk helyen. De nem történt semmi baj, mind életben maradt és felnevelődött. Július végén pedig az öreg széncinkepár harmadszor költött. Miként az első alkalommal, ismét tizenkét tojás volt a fészkekben. Ekkor azonban hiába vártam a fiókák megjelenését. Már két hét mult el és az odu környékén nagy csend volt. Nem hallottam a mindig éhes kismadarak cincogását. Gyanús tünet volt. Közelebb mentem és láttam, hogy a röplyuk körül pókháló feszül, az öreg madarak telát már napok óta nem jártak a fészekbe és nem ültek a tojásokon. Macska zavarta-e meg vagy más valami félemlítette meg őket, nem tudom. Az öreg pár a kert közelében tartózkodott, mert reggel és délben azután is pontosan megjelent a dióért. A hímét kopott farktollairól biztosan felismertem.

A kert már a széncinkepár első költése után megélénkült. Megjelent a sárgarigó (*Oriolus galbula*) és lágy, mély hangja a magasnövésű akáca csúcsáról minden reggel betöltötte az egész környéket. A szomszédos ház magas tűzfalán vagy a vén diófán gyakran turbékolt a gerle (*Turtur communis*). Amikor megüntha, lecsapott a csirkeketrec mellé és felszedegette az elhullott tengeriszemeket. Az egyik bokorban sűrűen hangzott a »sziii-csek-csek-csek« szólam. Ha a bokrot szemünkkel végigkutattuk, csakhamar megláttuk a szürke-légykapót (*Muscicapa grisola*), a cinege mellett a kertnek legélénkebb, bájos kis madarát. Mivel a légykapók számára négyszögletes röplyukkal készült, alacsonyabb műodut nem szerezhettem be, nem is gondoltam arra, hogy ezt a madarat sikerül kertemben meglelepíteni. Ámde más-képen történt.

Június végén a meglehetősen sűrű egyik lúcfenyő (*Picea excelsa*) tájáról elég gyakran hallatszott a szürke-légykapó hangja, és mindúntalan láttam odaszállni. Közelebről néztem meg a fát, de mivel nem vettem észre semmit, azt hittem, hogy a fenyőt szúnyogokért és apró pillékért keresik fel olyan gyakran. Amikor azonban néhány nap multán finom gyökér- vagy fűszálakkal

A galambdúcos etető a szürke-légykapópár fészke előtt, a fenyőtől szegélyezett kis tisztáson. Fischer Aladár felvétele.

a csőrükben láttam a madarakat a lúcfenyő ágai között eltűnni, gyanút fogtam és tüzetesen átvizsgáltam a fát. És íme, egy ágörvben, a földtől másfélméternyi magasságban, száraz fű- és cirokszálakból, vékony gyökerekből, sőt pamutból művésziesen font fészket fedeztem fel. Az ágörv fölött a hajtások a kis fészket olyan tökéletesen takarták, hogy csak a fa alapos átvizsgálása után lehetett megtalálni. Milyen nagyszerűen kereste ki a madárpár a fészkelésre alkalmas helyet. Esőtől, szélről nagyrészt, maesktól pedig tökéletesen védett volt.

Július elején a fészkekben négy tojás díszelgett. Ettől kezdve a lúcfenyő környéke megélénkült. A hím állandóan a fészek közelében tartózkodott és egyáltalán nem nyugtalanította, ha a lúcfenyőtől alig néhány lépésnyire a kerti asztal körül ültünk. Az meg még úgysem zavarta, amikor a nyitott folyosó korlátjára támaszkodva, mintegy tizenöt lépésről figyeltem játékát a széncinkével a galambdúcos etető körül. Az etető ugyanis közvetlenül a szürke-légykapópár fészke előtt, fenyőtől szegélyezett kis tisztáson áll. Reggelenként a kert távolabbi részéből szorgalmasan járt oda falatozni a cinkepár. Ilyenkor a légykapó a cinkét elűzte s a diót magának foglalta le. Ezt a cinke természetesen nem tűrte és visszafizetve a kölcsönt, a légykapót elkergette. Ilymódon kötekedtek egymással, amíg a dolgot meg nem únták és mindegyik el nem repült a maga dolgára.

Július közepén három fióka bújtt ki a négy tojásból. Ezután még nagyobb lett a forgalom, állandóan hozták csőrükben az ízletes falatokat. Gyorsan szálltak át az udvaron, de sohasem egyenesen a fészket rejtő fára, hanem először a szomszédosra. Onnan, csak ha semmi gyanúsat nem tapasztaltak, surrantak a fészekbe. A kis fiókák pedig szépen gyarapodtak. Valahányszor a szülők távollétében a fészkekhez közeledtem, csőrüket tátogetták, táplálékot várva. Öröm volt látni, hogyan fejlődnek és erősödnek napról-napra.

Július 29-e, sajnos, végzetes napjuk lett. Dél felé az egyik fiókát a fészkek mellett a fenyőágon láttam ügyetlenül mozogni. Megfogtam és betettem a fészekbe, két

testvéréhez. Nem tetszett neki a dolog. Félóra múltán éktelen »csek-csek-csek« hangokat hallottam. Szegény légykapóanya nagyon izgatottan a fenyőről a jegenyenyárfára, azután a bokorrózsára és megint visszazállt és közben kétségbeesetten panaszos hangot hallatott. Rosszat gyanítva, a fészekhez mentem. Az bizony üres volt! Erre megértettem szegény madár izgalmát. Kerestem a fiókákat, de nem találtam meg őket. Végre a földön, a fészektől körülbelül húsz lépésre akadtam az egyikre, a többinek azonban nyoma sem volt. Ezt az egyet visszahelyeztem a fészekbe. A rakoncátlan gyerekekhez hasonlóan csak nem akart benne maradni. Úgy látszott, nagyon megtetszett neki a világ a fészken kívül és ez lett a veszte. Bizonyára ágról-ágra haladva, lejjebb jutott, amíg valamelyik kóborló macska áldozata nem lett. A másik kettőt

ugyanaz a sors érthette. A fészekhez a macska nem juthatott, mert a fenyőörvök ebben megakadályozták.

Szegény madárszülő este 8 óráig keservesen csattogta, hogy »csek-csek-csek« és szünet nélkül növényről-növényre szállt, boldogságát, fiókáit keresve. Fiókái már nem éltek, a minden örömetől megfosztott anyának fájdalmas panaszát nem hallhatták.

A szomorú szürke-légykapópár pedig sem aznap este, sem pedig később nem tért vissza a fészekhez. Elhagyták végképen, valamint udvaromat is, ahol olyan nagy bánat és szomorúság érte szülői szívüket.

Udvarom csendjét már nem verte fel annyira megszokott kedves »fszii-csek-csek-csek« szólamuk. Szegényebb lett egy szeretetreméltó szürke-légykapópárral.

FEKETE EMBEREK, FEHÉR HEGYEK.

Írta: Eugen Eisenmann.

(Hetedik folytatás.)

A Ruvenzori-hegyvidéket hat hegycsoport alkotja. Mindegyiknek külön csúcsai vannak. A havasi csúcsok egyrésze ötezer méternél magasabb és annak ellenére, hogy az egyenlítőn vannak, jégárak borítják. A jégárak területét hetven négyzetkilométerre becsülik. Ez egyike az örökös hó- és jégborította kevés forróégyövi hegységnek.

Az a feladatunk, hogy erről az állat- és növény-tani szempontból érdekes, de alig ismert területről jó térképet készítsünk, mint hegyászok felfedező munkát végezzünk és ezzel a *Deutscher Alpenverein*, a világ legnagyobb hegyászó egyesülete érdekében működjünk.

Bugoje... éppen négy hete, hogy Afrikába érkezünk. Mindjárt meglátogatjuk a néger törzsfőnököt. Ajándékot viszünk neki és átadjuk ajánlólevelünket. Teherhordókat, lisztet és burgonyát

őhajtuk tőle kapni, miután élelmiszerkészletünk hiányait már Kampalában pótoltuk.

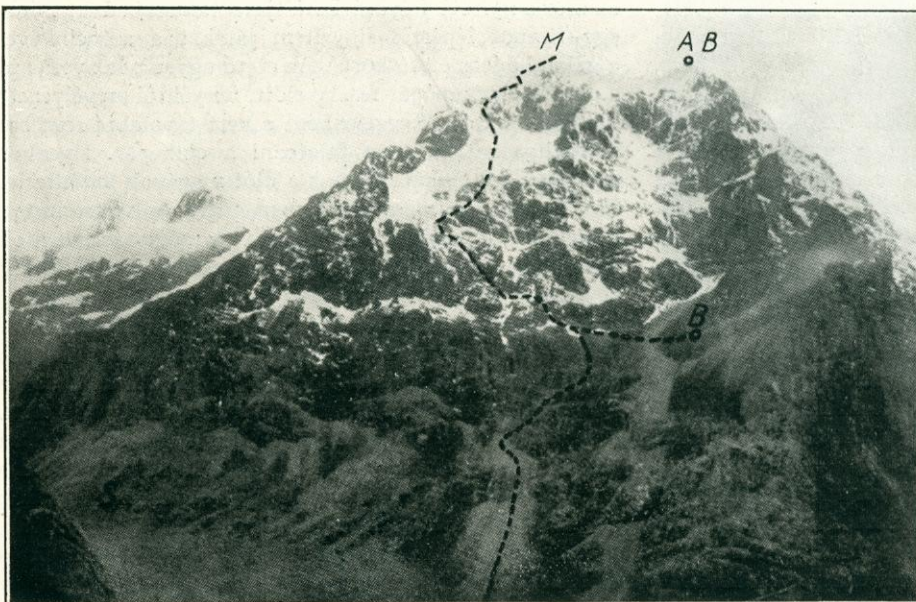
A falu szurokfekete királyának arcvonásai aggodalmat fejeznek ki. Embereket málhánk cipelésére még csak adhatna, de élelem nincs és az éhes teherhordók mitsem érnek. Testőrsége néhány tagját szétküldi az erdőbe és kidoboltatja kívánságunkat, mire csapatostul érkeznek a bennszülöttek.

Ezek bezzeg nem a partvidéken és a fehérek településeinek környékén az európaiakat majmoló négerrek, hanem valódi afrikaiak. Leendő teherhordóink anyaszült meztelenül, ágyékukon darabka puhított hánccsal vagy bőrral mutatkoznak be nekünk. Mindegyikük hegyes lándzsára támaszkodik és alvógyékényt és vizeskancsót hoz magával. Kezdetleges kunyhójukon felül ez rendszerint minden vagy-

nuk. Szegény ördögök, de a vadon szabad fiai.

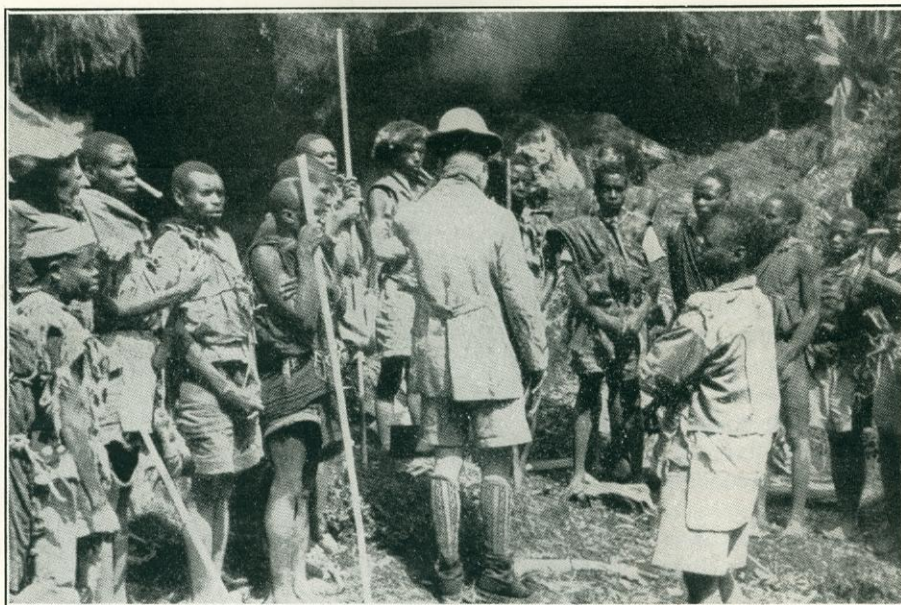
Száz jelentkező közül kiválasztjuk a legszívósabbnak látszó negyvenhét embert. Fejenként egy takarót kapnak, azután munkára fogjuk őket. Egyikük főzni tanul, a másik megtisztítja és bezsírozza a neki még ismeretlen hegyászócipőket. Emitt egy legény vizet hord, amott a többi felügyeletünk alatt podgyászunkat osztja szét húsz-huszonötkilős, egyenként összekötözött, csomagokká.

Kiváló teherhordónak, de egyúttal nagy zsványnak mutatkozott *Mugase*. Igen büszke volt menyasszonyára, aki messze kint, a síkságon,

A Stanley-csoport északkeleti Margherita-fala.

M = a Margherita-csúcs, A = az Albert-csúcs, B = táborozó helyünk, S = a Stuhlmann-ösvény.

Szemle a feketék között.

egy hittérítőnél szolgált, s ott megismerkedett az írás és olvasás rejtelmével. Néhanapján levelet is küldött, ezt azonban a derék *Mugase* nem tudta elolvasni. Az első levél ügyén sokat töprengett, mert a környéken csupán egyetlen írástudó néger ismert és nem akarta, hogy a papíroslap édes tartalmáról más is tudomást szerezzen. Végül mégis megoldotta a kérdést. Barátjának hangosan fel kellett olvasnia a levelet, előbb azonban jól betömté mind a két fülét, hogy a maga beszédjét ne hallja.

Az éjszakát abban a hatósági menedékházban akarjuk tölteni, amelyben az angol kormány tisztviselője száll meg ellenőrző körutazása alkalmával.

Még nem tudjuk hogyan viselkednek majd velünk szemben a feketék, ezért alvásközben kezünk ügyében tartjuk golyóra töltött fegyverünket. A küszöbön egész éjjel kuporog egy néger meg-megvillanó lándzsával a térdén. A törzsfőnök rendelte testőrünknek; kötelessége életünkre és holminkra vigyázni. Időnként felhangzik valami vadállat üvöltése.

Fekete teherhordóink a *Vakonjo* és a *Vatoro* törzsbe tartoznak. Megvan a maguk nyelve, de a csapat két tagja érti a kiszuaheli nyelvet — ez Afrikának majdnem egész keleti részén terjedt el — s ily módon elég jól értjük meg egymást.

Minden négerünk nevét, lakóhelyét és szolgálattelépésének időpontját feljegyeztük utazási naplónkba. Ezenfelül mindegyik vashuzalon csüngő számozott bádorgjegyet visel, mert enélkül nem tudnók őket egymástól megkülönböztetni. Vezetőjük, tisztsége jeléül, kettővel büszkélkedik.

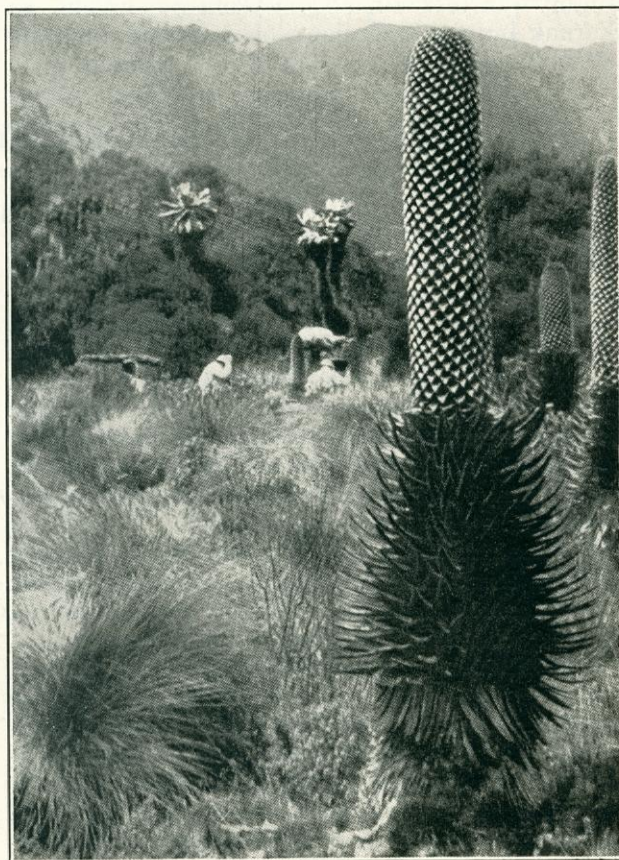
Éjjelenként még egyre lövésre kész puskával alszunk, mert még fogalmunk sincsen fekete kísérőink jelleméről és szándékairól. Még nem tudunk arcvonásaikból olvasni, hiszen számunkra egyelőre egyik olyan, mint a másik. Feltűnő, hogy némelyiknek hegyesre reszelt emberevő fogai vannak; ettől természetesen nem tetszetősebbek.

Bugojében tartózkodásunk ötödik napján — éppen februárcéljén — elindulunk. A csapat élén nagy bozótirtó késsel öt fekete halad, hogy az ösvényt járhatóvá tegye, azután a málahordók következnek csomagjukkal. Szorosan mellettünk négerfiuk hozzák személyes holminkat és fegyverünket.

A benszülöttek keskeny ösvényein metetelünk a hegység felé. Fölöttünk minduntalan összeborul az embernél kétszer magasabb elefántfű. Helyenként kis banánültetvény tarkítja a kissé egyhangú tájat. Patakok fölött himbáló fatörzsekben át haladunk egyre beljebb. Mindenféle elefántok ürülékét és posványos helyeken vödörre emlékeztető lábnyomukat látjuk.

Ma már 7 órakor keltünk és mégis csak délben indultunk. Egyik térdemen napok óta gennyes gyulladás kellemetlenkedik, alig tudok miatta járni. Bugojében meg kellett volna várnom a seb begyógyulását, de amíg a völgyben vagyunk,

Ma már 7 órakor keltünk és mégis csak délben indultunk. Egyik térdemen napok óta gennyes gyulladás kellemetlenkedik, alig tudok miatta járni. Bugojében meg kellett volna várnom a seb begyógyulását, de amíg a völgyben vagyunk,

Indulás a Stuhlmann-ösvény irányában. Zsombikos mocsárfűben, gyertyaszerű Lobeliák között metetelünk.

együtt kell maradnunk, mert csak egy Berkefeld-féle szűrőnk van. Afrika lapályain az ember csak szűrt és forralt vizet igyék, különben veszélyes bélbántalmakat kaphat.

Szakácsunk egyszerre annyira előkelőnek és tekintélyesnek képzei magát, hogy nem hajlandó gyapjas fején terhet cipelni, ezért röviden elbánok vele és elkergetem. Majd csak találunk a nagy csapatban helyette más ügyes, tiszta legényt.

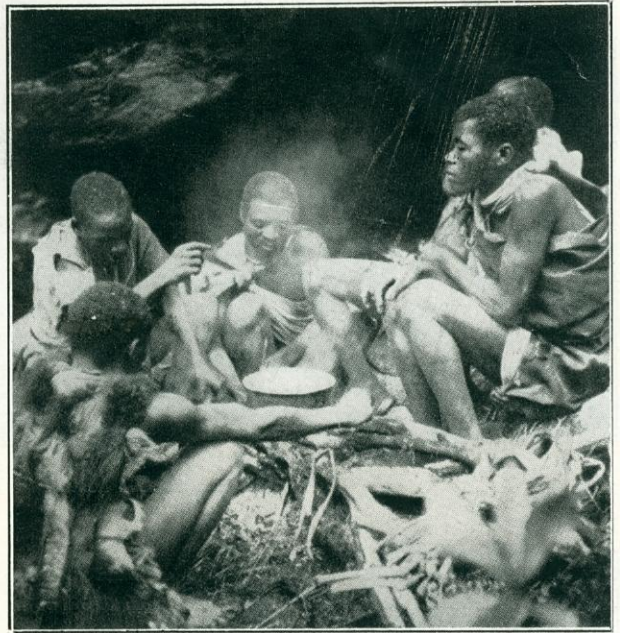
Boldog vagyok, hogy megint friss levegőt szívhatok, az utolsó napok finom tehéntrágyapora helyett. A néger ugyanis kunyhóját rudakból és ágakból építi és erre a vázra vakolat helyett tehéntrágyát ken. Ugyanebből az anyagból van a kunyhó padlózata is. A rekkenő melegben egyre felszálló finom tehéntrágyapor mindenüvé behatol; ellepi az ételt, a teát, a hálósákokat és a felszerelési tárgyakat egyaránt.

Éstefelé bevonulunk egy magasan fekvő néger faluba. A hitvány kunyhók üresek és elhagyottak. Az egész lakosság, alighanem tőlünk félve, elmenekült.

Vagy félóránnyira megyünk még fölfelé és egy erdei tisztáson ütünk tanyát. Málhahordozóink szabad ég alatt, táborig tűz körül alszanak; mi sátrainkba húzódunk. A völgyben állandóan szép időnk volt, most azonban, hogy a hegyek közé jutottunk, akárcsak a Kilimandzsáró vidékén, napirenden van a köd és a felhő. Egyelőre csak itt-ott egy üdítő zuhany lep meg.

Teherhordóink összebujnak és bozontos fejüket lehorgasztva, morognak, kezükkel hadonásznak és kékesfehér szemgolyójukat forgatják. Mindnyájan érezzük, hogy valami baj készül. Ki akarnak bujni a szolgálat alól vagy még sötétebb

valami szándékuk van? Nem látunk tisztán; várnunk kell és résen kell lennünk. Egy gondolat azonban nagyon nyugtalanít. Jól tudom, hogy sok kutatócsapat megfeneklett már itt, az őserdő-

Táborozás a Margherita-fal tövében.

ben; vasakarató, merész terveket kovácsoló férfiak kényszerültek visszafordulni, mert teherhordóik cserbenhagyták őket. Remélem, nekünk nem ez lesz a sorsunk! (Folytatjuk.)

SAJÓ KÁROLY EMLÉKEZETE.

1851—1939.

Írta: Szilády Zoltán.

Századunk első éveiben egy német képes világlap bemutatta az akkori legismertebb német népszerűsítő természettudós írók arcképét. A képcsoport közepén, a többinél nagyobb méretben két ismerős írónk képét látjuk. Az egyik a némett lett *Raul Francé*, a másik *Sajó Károly*. Ez a felette megtisztelő képbemutató valóságos nemesi oklevele *Sajó*-nak, annak a magyar írónak, akit idehaza nagyon elfeledtek, de a német élettudományi irodalomnak valóban ünnepezt vezető alakja volt.

Haláláról nálunk talán lír sem jelent meg, pedig az ő idejében kevés tudós szerzett a magyarságnak annyi elismerést, mint ez a zárkózott életű, rendkívüli tudású és eredetiségében páratlan egyéniség.

Sajó hétéves koráig egy szót sem tudott németül. A nyugati nyelveket a maga szorgalmából tanulta meg. Francia és angol levelei is kiváló nyelvtudásról tanuskodnak, német könyvei és cikkei meg éppen az örökbecsű német irodalom nyelvgazdagságáig emelkednek. Sikerének egyik forrása éppen az, hogy az újságírásban megromlott és tudományos nehézkességgel küzködő író-társaságban *Goethe* és *Schiller* nyelvét szólaltatta meg. Műveltsége pedig merő ellentéte kortársai egyoldalúságának.

Életpályája nem volt változatos. Rövid tanári működése után mint rovarszakértő a földművelésügyi szolgálatába áll és a szőlőtetű elleni küzdelemben *Horváth Géza* mellett dolgozik. Korán megromlott hallása miatt visszavonul Órszentmiklóásra és ott egy ligetes puszta területen mintagazdaságot létesít. Három esztendő csupán előtanulmányokra szentel, hogy a történeti, sőt a bölcséleti tudományokkal is megismerkedjék. Emellett állandó foglalkozása a rovargyűjtés, az állat- és növényélet megfigyelése. Ebből a munkakörből indulnak ki első dolgozatai és az addig kevésbé ismert káros rovarok és az ellenük való védekezés ismertetésével igen hasznosan működik.

Lakásában valóságos élettudományi állomást rendez be és felfedezi, sőt kísérletekkel is igazolja a rovarok nyári alvásának jelenségét. Ez az érdekes tanulmánya éppen úgy bejárja a világsajtót, akár a szőlő védelmére vonatkozó tervezete, a gyérítő és tisztogató eljárás alapján. Ezt a német kormány is elfogadta és *Sajó* cikkéből sokezer példányt küldött útmutatásként a Rajna-vidék szőlőtermelőinek.

A rovarvilág kutatói a múlt század végéig még egyre a leíró, rendszertani irányt művelték. *Sajó* volt az első egyike, aki környezetében az apró élővilág,

a rovarélet megfigyelésével kezd foglalkozni és olvasói figyelmét is arra tereli. Mivel pedig ebből az ismeretkörből mindjárt saját gazdasága és kertészete számára is hasznot tudott hajtani, írásaival is a gazdaközönség segítségére indul.

A német folyóiratokban sűrűn jelennek meg *Sajó* gazdasági rovarainak cikkei, mint az új irányzat előfutárai és talán nem a véletlen eredménye, hogy amikor húsz évi írói működés után, korára hivatkozva, az író tollat önként leteszi, ugyanabban az évben jelenik meg ennek az új tudományos törekvésnek első folyóirata, a *Zeitschrift für Angewandte Entomologie*.

Sajó a kutatás szempontjából igen fontosnak tartja, hogy minden élettudományi adatot pontosan feljegyezzünk, például a gyűjtött anyagban a hímek és a nőstények számarányát, a fajok első és utolsó megjelenését. Valószínűleg tőle ered a legrégebb rovarfenológiai *) dolgozat is, amelyet itthon elutasítottak, de a Berlieni Rovartani Társaságban azonnal bemutatták (1879-ben).

Amikor a közművelődéstől távolosó tanyáján gazdálkodni kezd és első rovargyűjtő sétáira indul, meglepődve látja, hogy ott igen ritka, sőt ismeretlen keleties alakok, turkesztáni állatfajok is élnek. Megállapítja, hogy az a terület valóságos *pontusi reliktum*, vagyis olyan állatsziget, amelyen az egykor bevándorolt Fekete-tenger környéki pusztai állatvilág maradványai kedvező körülmények között megmaradtak. Magyarországnak, miként tudjuk, még ma is több ilyen érdekes pusztai területe van. *Sajó* környezetében azonban a rohamosan terjedő szántóföldek a természet érintetlen szépségét csakhamar megváltoztatták. Sok faj megirtult vagy sohasem jelentkezett többé. A mélyérzésű író cikkeiben meggyászolja ezt a pusztulást, megbélyegzi az emberi gonosz-ságot, de egyúttal a természeti kincsek védelméért szellemi harcot is indít. Ez a mozgalom is visszhangra talál és hangulatos cikke nyomán először is Németország védi meg törvényes intézkedésekkel az östermszert pusztuló kincseit, szépségeit és jelöli ki az első védőterületeket.

Megfigyeléseivel igen megkönnyíti a burgonyavész felismerését is. A legnagyobb jelentősége talán mégis annak a dolgozatának volt, amelyben a betegségterjesztő rovarvilágot leleplezte. Ez a cikk magyarul és németül egy évben, 1894-ben jelent meg és a *Prometheus* szerkesztője szeljegyzetében figyelmeztet, hogy erről a kérdésről ez az első európai cikk. Kimondja benne, hogy a rovarok a virágnak nemcsak szerelmi postásai, hanem a »kaszás halál küldöncei is«. Megjósolja, hogy az »afrikai cecelégység és a kolumbácsilégység bacillus-terjesztő volta is le fog lepleződni«. Előre látja, hogy »itt a baktériumkutatás számára igen fontos és érdekes munkaterület nyílik meg«. Szavait a következmények igazolták. Az új tudományág ma virágzik az emberiség javára. Sokan szereztek hírnevet ezen a téren, de vajjon hányan vannak, akik az első felszólaló riasztó kiáltására emlékeznek?

Német és magyar lapok néhányszáz tudományos és népszerűsítő cikkét közlik, közben könyvei is jelentek meg. Ezek is érdekesen, színesen írt munkák, az olvasóközönségnek ma is kedvencei:

»Unsere Honigbiene« című könyvében a méhek életét írja le.

*) *Fenologia* = jelenségtan, vagyis az a tudomány, amely azt kutatja, hogy az állatok és növények — jelen esetben rovarok — életének egyes feltűnőbb mozzanatai miként és mennyire függenek az éghajlati viszonyoktól. *Szerk.*

Egy másik írása, »Krieg und Frieden im Ameisenstaat« a hangyák küzdelmes világába vezet. Egy német író mindjárt regényt is írt nyomában. Húsz év alatt legalább harminc kiadásuk, körülbelül háromezerezer példányuk jelent meg.

»A bogárvilágból« című könyvét, »Aus der Käferwelt«, művelődéstörténeti sok kedves részlet színezi. Legszébb cikkeinek gyűjteményét »Blätter aus der Lebensgeschichte der Naturwesen« címen maga adta ki.

Szép elismerés *Sajó*-ról az a néhány szó, amelyet *Otto Witt*, a *Prometheus* szerkesztője írt 1913 április 18-án kelt levelében: »Sokezer oldalt kellett elolvasnom; de csak egy ember volt, akinek írásait mindenkor örömmel vettem kézbe, mert tudtam, hogy mindig új tudást és ösztönzést meríthetek belőle...«

Ennél nagyobb elismerést csak maguktól az olvasóktól kaphatott. Ez abban a tömérdek levélben tükröződik, amelyben a világ minden részéből üdvözölték vagy tanácsokat kértek tőle. Amikor pedig *Witt* szerkesztő halála után utóda a *Sajó*-cikknek közlését halogatja és ezzel ironikát végleg elkedvetleníti, az olvasók is elhagyják a lapot és az egykor legnépszerűbb ismertető folyóirat megbukik. *Sajó Károly* már ekkor előrelátta azt a világbomlást, amely az emberiség féktelen önzéséből fog bekövetkezni. Cikkeiben is megjósolta a nagy világháborút.

A nagy változást a *Prometheus*-ban már 1896-ban körvonalazza. Egy nemesebb emberfajtát kell kitenyészteni! Ha állatainkat és növényeinket nemesíteni tudtuk, a legkiválóbb emberekből is teremthetünk olyan új emberiséget, amelyben a közért munkálkodó, az egymást segítő, az értékes és jó emberek emelkedjenek felül. A »Rundschau« egyik elmefuttatásában (1906., 428. old.) »Az objektív gondolkodású ember«-ben látja meg és jelöli ki ezt a magasabb embereszményt.

A magyar *Sajó Károly* egy tökéletesebb emberfajtáért, egy »Übermensch«-ért ragad zászlót, akárcsak a német *Nietzsche*. Más módon, a természettudományok eszközeivel, élettudományi szemlélettel jut el erre a következtetésre, de éppen olyan világos észjárással, meggyőződéssel és erős hittel áll ki ezért az eszményképért, mint nagy német bölcsész író társa.

»A tárgyias gondolkodás, vagyis a szellemnek magasra szárnyaló adottsága nem betegség, nem hanyatló jelenség. Sőt ellenkezőleg, ennek az előjelei mutatják meg számunkra a jövőt . . . , mert a gondolkodó szerv használata ma sokkal általánosabb, mint a régi időkben volt. Ma sokkal több a lángeszű ember, mint régen volt. És a jövőben még többen lesznek. Ma még csak szörvénnyos tavaszvirágok, bajosan tengődnek az embertársak fagyos környezetében, de a kikelet, hiába tartóztatják, közeledik, a magányos kis virágok már sűrűbben és bátrabban sarjadnak, mígnem egyszer csak beköszönt a teljes virágpompa, hogy hirdesse a tél uralmának megtörését.«

Az örszentmiklósi tanya remetéje évtizedekkel előre megálmodta a jobbrafordulást, a nemzeti és a társadalmi új korszak ébredését.

Sajó Károly vallásos és nemeslelkű ember volt, de vallásossága természetszemléleten épült fel; tőle hallottam azt a mondást, amely talán egész élete eszményeinek összesűrítése:

»Igazán hívő csak az lehet, aki a természetet ismeri.«

AMIKOR A DARUTOLL DÍSZTÁRGY VOLT.

Írta: Láposi Jenő.

A magyar történelmi mult kutatói jól tudják, hogy a török hódoltság szomorú idejéből bosszantóan sovány kor- és művelődéstörténeti adat maradt ránk. Ez a hiány annál fájdalmasabb, mert rostálás közben a véletlenül megmentett anyagföredék és adathulladék között érdekes és értékes kincsre is bukkanunk.

Amit a mult beomlott tárnái alól, vagy ősi magyar családok levelesládáiból, fakó jegyzőkönyvekből, úgynevezett »missilis«-levelekből és ódon levéltárakból mégis sikerült kicsákányozni, azt jobbára a sólyomszemű és szerencséskezű *Takáts Sándor* gyűjtötte kévébe és adta ki »Rajzok a török világból« című háromkötetes művében.

Ebből tudjuk meg azt is, hogy a XV—XVII. században drága divateikk volt a darutoll és öröm a viselése. Olyan érték, amelyet a kincstár adó fejében is elfogadott. Ez pedig nagy dolog.

A régi jó világban — a mult mindig az lesz néhány évtized múlva! — Szent István birodalmában még tömérdek tocsogó, láp, mocsár víztükre csillogott a holdvilágos éjszakában és a párázó pirkadatban. A hó eltakarodása után természetesen még több, mert a mélyebb földteknőkben a hólé is összegyűlt.

A magyar nép ezt a rengeteg kisebb-nagyobb tavat libbányának, örvényhátnak, goroncnak, kopolyának, dűngének keresztelte el. A lápok, ingoványok lecsapolása előtt valóságos paradicsoma volt az ilyen vidék a libucnak, vöcsöknek, gémmek, szárcsának, vankujnak, darunak.

A szüntelen magyar-török hadakozás, portyázás, lesvetés korában az ilyen sásas, nádas, zombékos terület nagyon jó búvóhelye volt a menekülőknak. Már azért is, mert a bujdosó nem szorult sem Illés hollójára, sem jóléti konyhára, hiszen bővében volt hálnak, csíknak, ráknak, madártojásnak, sőt itt-ott sulyomnak is.

Természetesen átkot is zúdított néha a fejére ez a rengeteg víz, mert, ha kikíváncozott medréből, előntötte tanyáját és elpusztította azt a gabonát, amelyből a bujdosó kenyeret akart dagasztani.

Ebben a fergeteges korszakban a legnépszerűbb madár a sólyom meg a daru volt. Amazt a nemesurak kedvelték, hogy vadászhasznának vele. Emezt meg az egyszerű nép dédelgette. Az ősök a daruban látták a vándorló népek vezetőjét, valamint a rendszeretet és éberség példaképét. Nyilván ez okból kapott előkelő helyet a nemesek címerében is.

Akkor a kertekben nem a páva pöffeszkedett, hanem a daru. A megszelídített daru a sövényen gubbaszkodott — darvadozott — és őrizte gazdáját, meg saját pereputtyát. Akkoriban még a felvilágosultabb koponyákban is az a hiedelem fészkelte, hogy az őrtálló darvak egy-egy követ tartanak felhúzott féllábuk karmai között. A másikon pedig vesztig állnak és figyelnek. Ha azután az őrhelyén unatkozó fegyveres katona el talál aludni, a vigyázó madár leejti a követ és felserkenti a katonát.

Ha a darucsaládot veszedelem fenyegette, az őrküगतni kezdett és felriasztotta társait.

Neve még Erdély történetébe is beleszövéődött.

Szalárdi János — azt írja »Siralmas króniká«-jában (1662.), hogy 1635-ben a szalontai csatát a »fejletlen lábság«-ban — a zúravarban — a darvak »sivalkodása« döntötte el. Amikor ugyanis *Győri Jakab* hajduhadnagy éjszaka a lápok közé ékelt török csapatoknak rontott,

azt parancsolta székelyeinek, ordítsanak torkukszakadtából, hadd higgye a szultán népe, hogy nagy erővel hajrázik maroknyi csapata.

A hatalmas lármától megrémült darvak erre felrezzentek és emberi hangokhoz hasonló kurrogással és nagy robajjal útrakeltek. Ezt a zajt a szétszórtan pihenő janicsárok félreértették és berohantak az ingovány nádasai közé, ahol a magyarság agyonverte őket.

Egy 1705-ből való kurucvers »darulábú, szarkarórrú nemzetség«-nek csúfolja a labancot.

Egy másik meg így emlékezik meg erről a madárról: »Tik lesztek énnekem pajtásim, Kék darvak.

Hangostrombitájú vitézlő madarak.«

Mindenki ismeri ezt a népdalt: »Magasan repül a daru, szépen szól«.

Ma azt mondja a közmondás, »Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.« Hajdan a tűzok helyett »daru«-t mondtak.

Ennek a madárnak a XV—XVII. században nagy volt a becsülete, meg az ára. Szerették húsáért és szép tolláért. A vad darvat a darvászok tojáskorukban szedték ki fészkekből. Apa a fiát megtanította rá, mikor, hol és hogyan kell elcsenni. Legtöbb sikert a tojászedés ígért.

Elfogása vagy lelövése annál kevesebb sikerrel kecsegtetett, mert roppant óvatos állat és mert az akkori kezdetleges fegyverrel csak ritkán lehetett elejteni.

Mennél kapósabb árucikk vált a tollából, annál többen irtották, hogy aprópénzre váltsák.

A hazalopott tojást lúd vagy pulyka alá rakták és vele költették ki. De az is megesett, hogy a fészkekből elorzott darucsirkét odahaza felnevelték és megszelídítették. Ezekből azután hú házibarát lett.

Bársonyosfogású tollát századokon végig kalapdíszenek is használták. A tollbóbítát a tollkötőiparos válogatta össze és rendezte. Ezután drágakövel kirakott tokba ültette. A magyar tiszt sisakján, lova meg a kantárján viselte. Később a török vitézek és nők turbán helyett nyusztprémes kalppal fedték be fejüket és oldalára daru- vagy kerecsentollat tűztek. Esküvőre, keresztelőre, névünnepre a vendég virágcsokor helyett tollbokrétát vitt ajándékba.

Volt idő, amikor a szultán is tollat tűzött süvege mellé. Sőt rangjelzőnek is használta.

Ő maga fekete gémtollal különböztette meg magát a basától. A basák és bégek fehéret viselhettek. Az alsóbb rendfokozatú tisztek pedig darutollal ékesítették süvegüket.

Mivel a darutoll kapós divatcikké vált, természetes, hogy ára folyvást emelkedett. A darvászok tehát minden módon igyekeztek ezt a hóbortot hasznukra fordítani.

A XVI. századtól kezdve a gém és a daru tolla nemes érték lett. Úgyannyira, hogy a magyar adószedőhivatalok adóba is elfogadták.

Kecskemét városa 1647-ben adóját a töröknek hat szál darutollal törleszti. Ugyanebben az évben egy féléves csikó ára három forint, egy borjas tehéné kilenc forint, egy szál tollé meg egy forint volt. *II. Rákóczi Ferenc*-nek 1704-ben ugyancsak Kecskemét városa 40 forintot, egy vég vásznat és két szál darutollat fizet adó fejében.

A XVII. században a kócsag neve »fehérdaru«.

Ekkor már szelében-hosszában elterjed a szelíd daru. Nincsen vár vagy kastély, amely híján van. *Pázmány Péter* hercegrímás udvarából sem hiányzik. Ő természetesen nem tollért tenyésztette, hanem mert szaporítását szép szokásnak tartotta. 1649-ben *Petheő László* várkapitány két rárót és két darut ajándékoz *Batthyány Ádám gróf* tábornoknak, hogy legyen elég tolla, ha kell.

Egy körmendi levélből tudjuk, hogy 1815-ben a Fertő-tó nádasában még tömérdek daru fészkel. De aztán ott is apad a száma, miként egyebütt, ahol a kubikus ásója kirántja alóla a megélhetés gyékényét. Ahol egykor olyan »magasan repült« a daru, ott most a szántóvető gazda fölött a pacsirta énekel, és hálaimát mormol a földműves ajka. Legyen az Úr áldása verejtékes munkáján!

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Hová lesznek a széncinegék? Fészekodúink és téli etetőink legkedvesebb vendége, jól ismert díszje a kertnek és az erdőnek, a kénsárgamellű, kékesfeketesapkájú széncinege. Bohókás, fürge mozgása, csilingelő, harsány szava, igen bizalmas, virgonc, élénk viselkedése, példás családi élete közismert. Még a nagyvárosi ember is tudja róla, hogy leghasznosabb rovarpusztító; egyetlen fészekaljának, fiókanevelés idején, körülbelül százötven kiló rovarot hord össze; de azt már kevesen tudják, hogy ezzel a madárral kapcsolatban is vannak olyan kérdések, amelyekre nincsen kielégítő válasz.

Az egyik ilyen kérdés az, hogy háová lesznek a széncinegék. Hová lesznek a felseperedett fiókák, hol költenek, merre vándorolnak felnőtt korukban és háová vezetik el az öregek fiaikat?

Ez a kérdés hajduböszörményi madárvédő telepünkön az utóbbi években vetődött fel.

Ezt a telepet a Madártani Intézet munkatársai 1938 őszén létesítették. A város erdejében, az erdőmérnöki lakás közelében, a húsz-harmincéves akácós szálerdőben, mellette a körülbelül húszéves tölgyesben és egy erdei fenyőültetés nyiladékkára hetven odút helyeztünk ki. Nagyrészüik házilag készült deszkaodú, tíz pedig gyári fészekodú volt. Eredményünk igen szép volt. Az első évben, 1939-ben, kilenc híján hétszáz fióka kelt szárnyra, vegyesen kertirozsdafarkú, széncinege, mezeiveréb, házi-veréb és csuszka. 1940-ben a szörnyű tél és a költési időszak nagy esőzései miatt már csak félszáz, de az idén ismét ötszáznál több fióka nevelődött.

A telep igen alkalmas volt arra, hogy széncinegék gyűrűző, még 1937-ben megkezdett kísérleteinket folytassuk és az öreg madarakra is kiterjesszük. 1939-ig ugyanis csak öreg példányokat jelöltünk meg. Ezeket részint *Tolvaly Ferenc*-féle verébsapdával, részint egy igen elmésen megszerkesztett önműködő, billenő kis csapdával fogtuk. Gyakran naponta negyven-ötven madár került bele.

Ilymódon öt estendő alatt majdnem ezer cinegét jelöltünk meg. Azért remélhettük, hogy télen kertjeinkben a nyáron jelölt egyéves cinegéből, odakint a telepen pedig a télen jelölt fészkelő öreg madarakból foghatunk majd néhányat. Ámde csalódtunk. A kerti etetőkre járó példányok, valamint a kotló anyamadarak közül sokat elfogtunk, de egyik sem volt gyűrűs. Voltak ugyan olyan esetek, hogy télen jelölt öreg cinege a következő

télen ugyanott ismét csapdába került, de ez nem jelentős eredmény. Erdőn jelölt fiókat kertben, kertben gyűrűzőt öreget pedig erdőn szerettünk volna fogni. Ez azonban nem sikerült. Felmerült tehát a kérdés, háová lesznek a széncinegék.

Erre egyelőre még feltevéseink sincsenek és a hivatalos körök dolga, hogy pontosan megfeleljenek rá.

Tudott dolog, hogy nálunk télen kétféle széncinege van. Az egyik az itt kelt, itt nevelkedett tájfajta, a másik, a nagyobbtestű, élénkebb színű, északra, a hegyvidékekről vonul le. Ezekkel a jövevényekkel világosan meg lehet magyarázni, miért fogtunk egymásra következő teleken öreg széncinegék. Ezek télen idejöttek, gyűrűt kaptak, a nyári időszakra hazamentek, a következő télen visszajöttek és csapdába kerültek. Eddig a dolog egyszerűnek látszik. A bökkenő azonban az, hogy nemcsak ilyen nagyobb, színpompás északi, hanem fénytelen, fakó, kisebb »magyar« széncinegék is kaptak télen gyűrűt. Ebből első pillanatban azt következtettem, hogy a hazai széncinege is vonul. Vagyis például az Alföld északkeleti részein felnőtt széncinegék a telet az Alföld déli részein töltik. Lehetséges, hogy az északiak szorítják őket délre. Ebben az esetben azonban a telepen jelölt fiókáknak a következő tavasszal vissza kellene jönniök költeni. Erre pedig ezen a vidéken még nem volt példa, noha a telepen gyűrűző kertirozsdafarkúak és a közvetlen közelben megjelölt molnárfecskék fiókái ismételten visszajöttek. De erre szól az is, hogy az Alföld különböző részeinek környezeti, időjárási, táplálkozási viszonyai meglehetősen hasonlóak, úgyhogy a délrehúzódnak alig lenne értelme.

Ugyanilyen valószínűtlen az a feltevés is, hogy a széncinegék kóborló természetűek és erre a tetvektől és hernyóktól elfoglalt odvak lakhatatlansága is kényszeríti őket. Ha így volna a dolog, hiába mennének más területre, ott is hasonló állapotokat találnának. De különben is, miként ismeretes, minden vidéknek megvan a maga állandó madártörzse; ez néha megcsappan, és ha új települők nem jönnek, ki is veszhet. Ezt a kékcinegék esetében az 1939–1940-es nagy tél után jól láttuk.

Az a vélemény, hogy a fiókák nagyrésze éppen a gyűrűzés következtében már az első évben elpusztul, szintén helytelen. Való ugyan, hogy a fiókák egyrésze az első télen elpusztul, de ha ez a pusztulás ötven- vagy akár hetvenöt százalékos, mégis kellene itt költő példányoknak maradniok. A gyűrűs széncinegék el-tűnését könnyű lenne azzal magyarázni, hogy a télen jelölt északiak nyárra hazamennek, a nyáron felnőtt fiókák pedig télelre elpusztulnak. De ez nem lehetséges. Télen egy sereg olyan széncinegét jelölünk meg, amely látszatra nincsen egyéves, tehát valószínűleg helybeli származású; az viszont, hogy a szaporulat száz százaléka elpusztul, az egész széncinegetörzs kiveszésével járna. Ennek azonban éppen az ellenkezője tapasztalható, mert az ideai széncinegeállomány nagyobb, mint a tavalyinak kétszerese, holott a tavalyi szigorú tél meg-tizedelte őket.

Vannak, akik azt állítják, hogy a gyűrű a madár lábán a halál gyűrűje, elriasztja költési helyétől és pusztulását sietteti; ez azonban téves vélemény. Elég szép számmal megkerült gyűrűs madaraim — szén- és kékcinegék, füsti- és molnárfecskék, kertirozsdafarkúak — mind frissek, egészségesek voltak és lábukon semmiféle kóros elváltozás nem látszott. A gyűrű a madárnak eleinte szokatlan, de azután hamarosan hozzászokik és

nehány hét után rá sem hederít. Tehát a kipusztulási feltevés is megdől. De hát hová lesznek a gyűrűs széncinegék? Merre mennek? Északra, délre, keletre, nyugatra? Mert, hogy a hajduböszörményi gyűrűs széncinegék nem maradnak a vidéken, azt majdnem ezer madár példája már megmutatta.

Megemlítem még, hogy a kék- és a barátcinege meggyűrűzésének sem volt eredménye. Pedig öt év alatt hatvan kékcinegét — huszonegy öreget és harminckilenc fiókát — és negyvennyolc barátcinegét — huszonegy öreget és ugyanannyi fiókát — jelöltünk meg. Legalább a fiataljából kerülhetett volna meg néhány a télen a kertben. De nem! Egy sem! Vajjon mi lehet ennek az oka?

Sóvágó Mihály

ÁLLATKERTI HÍREK

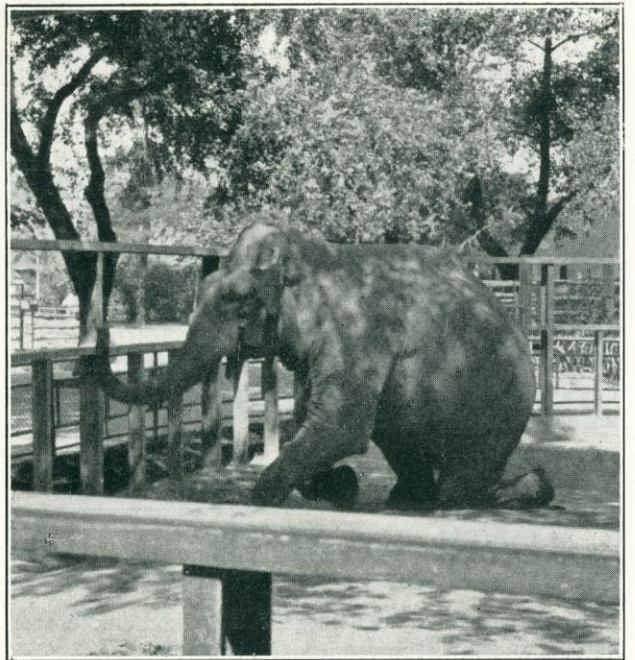
BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERTJÉNEK KÖZLEMÉNYEI

Állatkerti állatok és ápolóik. Az állatok ismerete, helyes ápolása és foglalkoztatása valóságos tudomány és művészet. Nem mindenki alkalmas erre a mesterségre. Szeretet, jó megfigyelőképesség és igen nagy türelem kell hozzá. Az állat értelmes, az ösztönösség határain belül talán gondolkodik is és a jó vagy rossz bánásmódot nagyon emlékezetébe vési. Még a háziállatok esetében is fontos a gondos ápolás, a bizalomkeltés az ember iránt; annál inkább fontos az állatkerti értékes és kényes vadállatok megszeliődése, hiszen évszázadok óta beléjük rögződött és immár velük születik a félelem az embertől.

A nehéz feladattal csakis rátermett emberek tudnak megbirkózni. Hosszú és fáradtságos munka kell ahhoz, hogy állatkerti alkalmazottból ápoló váljék. Eleinte csak a takarításban segít, ha aztán megfelel és az állatok megtűrik maguk között, már helyettesítheti néha az ápolókat. Később — hónapok, esetleg évek múltán —

»Zizi« a seprőn húztatja magát. Haller László dr. felvétele.

»Sziám« letérdelve és trombitálva köszönti gondozóját.
Haller László dr. felvétele.

amikor már megbarátkozott a kezelésére bízott állatokkal, végre elfoglalhatja helyét valamelyik állatcsoport mellett. Mert nem elég, hogy valakinek kedve van ehhez a hivatáshoz, az állatoknak is el kell ők fogadniok. Talán különösen hangzik, de tapasztalatok bizonyítják, hogy vannak emberek, akik akármilyen nagy igyekezettel és türelemmel közelednek az állatokhoz, nem tudnak bizalmukba férközni.

Volt egy ápolónk, aki nagyon szerette hivatását. Még szabad idejét is az állatokkal akarta tölteni, de hiába; nem tűrték maguk mellett. »Sziám«, indiai öreg elefántbikánk, ha csak meglátta, dühöngött; haragjában trombitált, kavicsot, homokot szórt rá és csak akkor csillapodott le, amikor eltávozott közeléből.

Akkoriban volt egy szépen fejlett nőstény csimpánzunk. Látogatóink bizonyára emlékeznek rá; »Hanna« volt a neve. Amikor az említett ápolót meglátta — noha soha egy rossz szóval sem bántotta —, őrzőngeni kezdett. Szőrét félelmetesen felborzolta, izmait megfeszítette, rikoltozott és rázta a rácsot. Talán arc-színe, tekintete vagy hangja ingerelte az állatokat. Lehetséges, hogy olyan egyéni szaga volt, amelyet a finom állati orr megérezett és kellemetlennek talált. Ezt az egyébként jóképességű ápolót végül a madarakhoz kellett beosztani; velük hamarosan jóbarátságba keveredett.

Az ápolók dolgát megkönnyíti, hogy a legtöbb állat bizalmába gyomrán át lehet férközni. Ahhoz az emberhez, aki mindennapi eleségéről gondoskodik, hamarosan hozzászokik, mert tapasztalja, hogy csak jót kap tőle. Ekkor kezdődik az ápoló nehezebbik feladata, a gondozására bízott állattal annyira meg kell barátkoznia, hogy közel engedje magához, hogy megsímogathassa, sőt meg is foghassa. Ez igen fontos, mert az állat beteg is lehet, gyógyítani pedig sok esetben csak közvetlen-

A pingvinek a halastálca iránt érdeklődnek.
Haller László dr. felvétele.

közletről lehet. Csodálatos, hogy még a legvadabbknak ismert állatok bizalmának ezt a magas fokát is sokszor el lehet érni. Amikor aztán az állatok ápolójukat már megszerették, elkezdődhet foglalkoztatásuk. Az már élvezetes munka. Az állat unalmában boldogan fogadja a szórakoztatást. Játék közben izmai fejlődnek, tüdeje tágul, szervezete megerősödik és könnyebben ellenáll az állatkertek nagy rémének, a tüdővésznek.

Ha az ember az állatkertben sétál, gyakran lehet tanúja az ápolók és állataik között lépten-nyomon megmutakozó barátságának. Az állatok megszokják nevüket, megismerik ápolójuk hangját és hívására közelednek hozzá.

A majmok — a legértelmesebbek — szinte csodálatos módon értik gondozójuk szavát. Aki a csimpánzokat cirkuszi mutatványaik közben látta, meglepődve tapasztalhatta, hogy szabadon járva engedelmessé válnak, mert minden parancsát megértik. De a többi majom is tudja legalább saját nevét és örömmel vesz részt minden játékban. »Zizi« nevű közismert majmunk ketrecének takarítása a legnehezebb feladatok egyike. A seprőt ellopja és elszalad vele; a felső polcra ráugrik az ápoló fejére, haját, fülét cibálja; amikor pedig seprésre kerül a sor, a seprőre ül és húzatja magát. Láthatóan nagyon élvezi saját csintalanságát.

»Sziám«, legöregebb elefántunk, híres vadságáról és rosszindulatáról. Gondozóját azonban jól ismeri; reggel trombitálva köszönti és szívesen letérdel előtte egy-két jó falatért.

Az oroszlánok legtöbbször, sőt az egyik tigris is szereti, ha néha megvakargatják oldalát. Nálunk született fiatal tigrisünket pedig reggelenként, a kert megnyitása előtt,

láncra kötve sétáltatjuk a kertben; közben játékosan kapkod ápolójának nadrágszára után.

»Miklós« nevű hatalmas barnamedvének, amikor nevét hallja, rögtön felfigyel és kétlábra állva kéreget.

Kis fekete kameruni-kecskéinket közönségünk már annyira elkényeztette, hogy szabadon szaladgálnak a kertben és a látogatókra is ráugrának egy kis perecért, vagy más valami csemegéért.

De nemcsak az emlősök, hanem a madarak osztályán is akadnak olyan példányok, amelyek gondozójukkal megbarátkoztak. A madarak között az ápolónak különösen nagyon kell vigyáznia, mert egy elhamarkodott, hevesebb mozdulatra annyira megijedhetnek, hogy nekirepülnek a rácsnak, összetörik magukat és sérüléseikbe belepusztulhatnak.

Legkedvesebbek köztük a pingvinek. Ápolójuk láttára vagy hangjának hallatára előtötyognak odájukból, megállnak körülötte, várakozva nézik és nyújtogatják nyakukat a halastálca felé.

Az elmondott példákban is látható, hogy az ápolónak a gondos gazda, az ügyes orvos és a türelmes tanítómester szerepét kell magában egyesítenie, hogy feladatának mindenképpen megfeleljen. A fáradságos munkáért kárpótolt az eredmény; az állatok egészségesek, sokáig élnek, szaporodnak és gyönyörködtetik látogató közönségünket.

Haller dr.

A kariáma (*Cariama cristata* L.) Dél-Amerikában a nagy füves területek lakója. Tollazata szürkésbarna. Tollai, főképpen nyakán, finom hullámvonalkákkal tarkítottak. Farka sötétebb, farktollainak hegye fehér. Csőre tövén vékony, merev sertetollakból képződött fölfeléálló ritkás bóbítája van. Kissé hajlott rövid csőre

Kariáma az állatkertben. Szombath László felvétele.

élénkpiros. Igen hosszú, vékony, de erős lába barnavörös. Lábujjai rövidek. Éles, fülsértő hangja van. Fogságban néha egyfolytában húsz percig kiabál.

A kariámát kígyászdarunak is nevezik, németül pedig kígyászgolya és *seriema* a neve. Hasznos madár, ezért hazájában a törvény védi. Rovarokkal, gyíkokkal, kígyókkal táplálkozik, de valószínű, hogy madarakat és emlős állatokat is pusztít. Éjjel rendszerint fák ágain pihen. Nappal mindig éber és mozgékony. Veszedelem esetén a száraz fű közé rejtőzik. Ritkán repül, ellenben rendkívül gyorsan fut, azt mondják, a menekülő kariámát csak vágatató lovon lehet utólni.

Fogságban a kariáma öt-hat évnél tovább ritkán él. Csak főt is zárt ketrecben vagy röpdében tartható, mert két méter magas kerítésen is könnyűszerrel átugrik. Egyes példányok megszelídülnek, de a legtöbb félénk és vad marad. Állatkerti ketrecében csak akkor nyugodt, ha a látogató közönségtől tisztes távolságban maradhat. Sok látogató jelenléte nagyon nyugtalanítja.

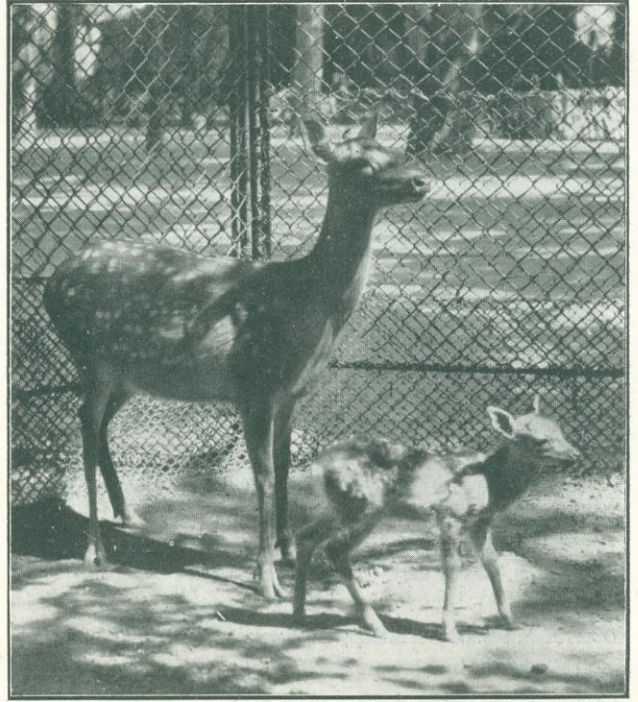
Állatkertünkben két kariáma van. Sajnos, a félénk természetűek közül valók. Kifutójuk tisztogatását óvatosan kell végezniük, hogy kár ne essék bennük. Viszont örvendetes dolog, hogy már tíz év óta élnek állatkertünkben. 1931-ben mint csereállatok kerültek hozzánk és azóta soha semmi bajunk sem volt velük. Tíz esztendő igen hosszú idő és évenként egyre fokozódó gondoskodással hosszabbítjuk meg életüket. Ez különösen mostanában igen fontos dolog, mert ha netán elpusztulnának, pótlásuk sokáig megoldhatatlan feladat lenne. Társas röpdében nagyobb madarakkal békeességben élnek; más madarakkal őket együvézární mégsem tanácsos, mert nem jutnának elég táplálékhoz. A kariámák ugyanis napjában többször táplálkoznak. Egy-egy alkalommal nem sokat fogyasztanak. Igen kényelmesen esznek, ezért a mohón táplálkozó többi madár az eleséget elkapkodja előlük.

Állatkertekben a kariáma meglehetősen ritka madár, s mivel rendszerint társasröpdékben helyezik el őket, a mi példányainkéhoz hasonló életkort ritkán érnek el.

Szombath

A szikaszarvas. Legtöbb látogatónk összetéveszti ezt a kistermetű szarvasfélét az őzzel. Pedig csak rá kell pillantanunk fejdíszére, azonnal látjuk a nagy különbséget. Az őznél jóval hosszabb agancsú és az agancs alakja is hasonló a gímszarvaséhoz, annak kicsinyített mása. Eltérést csak abban mutat, hogy amíg a gímszarvaságancs ágainak száma változó, addig a szikaszarvas agancsa legfeljebb nyolcas és csak a legritkább esetben növel esetleg egy ággal többet. Agancsa csak a bikának van. Éppen úgy, mint a többi szarvasfajta, a szikaszarvas is minden évben leveti agancsát. Feltűnő, hogy míg a többi szarvasfajta agancsát a fejlődés közben sűrű bársonyos szőrrel bevont bőr borítja, addig a szikánál az agancsot bevonó bőr sötétbarnás-vörös és igen gyéren van rajta szőr. Az egész agancs olyan, mintha egy viaszréteg vonná be. Állatkerti példányaink már mind itt születtek és nevelődtek fel. Igénytelen állatok. Tartásukat csak a bikák verekedő természete nehezíti meg, mert megöregedve, nagyon gorombák.

Amint az agancs megérett és verekedésre alkalmas, ölik egymást. A párzás idején is csak nagyon rövid ideig tarthatók együtt a tehenekkel, mert a bikák olyan hevesek, hogy gyakran a teheneket is felöklelik. Hangjuk igen csunya, vékony, nyávogásszerű. Terhességi idejük hétésnegyed—hétésfél hónap, rendszerint csak egyet ellik. Az állatkertben született kis állatok születési súlya

Szikasuta borjával. Szabó Ferenc dr. felvétele.

átlagban kétésfél—három kiló. Színük fehér pettyes tarka, amely pettyek később eltűnnek. A kifejlődött állat télen szürkésbarna, nyáron a háton és az oldalon halvány fehér foltok láthatók. A bikák nyakán kis felálló sörény van, a fiatal állatok a születés utáni első időben egész nap fekszenek és legfeljebb, ha éhesek, keresik fel anyjukat. Ez a lustaság azonban csakhamar elmúlik és a fiatal állatok fáradhatatlanul futkosnak és játszadoznak kifutójukban. A szikaszarvas Észak-Kínában, Japánban és Mandzsuriában honos. Nagy földrajzi elterjedtségénél fogva testnagysága is az egyes földrészeknek megfelelően változó. Alakra a legjellegzetesebb a Japánból származó szikaszarvas. Testnagyságra a legnagyobb a Dél-Mandzsuriában élő szikaszarvas. A hideg éghajlatot is igen jól bírja. Európába is betelepítették. Hazánkban is egy-két vadaskertben foglalkoznak tenyésztésével. Vadászata élvezetes, mert az állat érzékzervei igen fejlettek és így a becserkésése nagy óvatosságot és figyelmet kíván.

Szabó Ferenc dr.

**Kéziratokat nem örzünk meg
és nem adunk vissza.**
